

Діденко Ю.П.

Студентка 1-го курсу факультету соціології та права
НТУУ «КПІ»

Науковий керівник:

Звягіна І.Н., старший викладач, ФСП
НТУУ «КПІ».

Рецепція римського приватного права в цивільному та сімейному праві України

Значення римського приватного права проявляється у явищі його рецепції всіма європейськими країнами. Під рецепцією римського приватного права розуміють його відродження, сприйняття духу, ідей, головних засад і положень тією чи іншою цивілізацією на певному етапі її розвитку в контексті загального процесу циклічних відроджень [1].

Як відомо, право Стародавнього Риму є “материнським” щодо західноєвропейської моделі права, що веде родовід від грецької та римської держав. На підґрунті Західної традиції європейського права зараз формується нова уніфікована система права Європейських співтовариств та Євросоюзу. В процесі адаптації нашого цивільного законодавства до стандартів Європейських співтовариств та Євросоюзу необхідним, таким чином, є безпосереднє вивчення здобутків римського приватного права.

Перші ознаки рецепції римського приватного права в нашій державі були відображені в проекті Основ цивільного законодавства 1991 року. А на початку ХХІ століття автори Цивільного кодексу України, в основу якого було покладено «принципи свободи власності, свободи договору і підприємництва, недопустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини, судовий захист будь-якого цивільного права»[6], використали для його створення основні положення, ідеї, визначення та найбільш розвинені інститути римського права. Сама структура Кодексу була складена за інституційною системою, яка була створена римським юристом Гаєм. Приведемо приклади деяких реципованих елементів.

Слід зазначити, що порука в римському праві була найпоширенішою формою забезпечення зобов'язань. Згідно з цим допоміжним договором встановлювалася додаткова (акцесорна) відповідальність поручника за виконання зобов'язання боржником. Акцесорна відповідальність поручника була в подальшому замінена на субсидіарну четвертою Новелою імператора Юстиніана, в якій зазначалося, що поручник може заперечувати проти позову, аби кредитор в першу чергу звернувся до стягнення на майно основного боржника[1]. Договір поруки, реципований сучасним цивільним законодавством, регламентується ст. 553-559 Цивільного кодексу України. Однак, через вади законодавчого регулювання, цей договір поки що не отримав належного розповсюдження в Україні. Тому необхідним є підвищення зацікавленості потенційних поручників на укладання договору поруки. Це питання легко вирішується шляхом безпосередньої рецепції з римського права положень про переважно субсидіарний характер відповідальності поручника, про обов'язок боржника завчасно повідомляти про кількість та особу всіх поручників, які забезпечують його борг, та положення про *beneficium cedendorum actionum*, яке знайшло своє відображення в ст. 556 ЦК України і полягає у тому, що до поручника, який виконав зобов'язання, переходять всі права кредитора за цим зобов'язанням [5].

Ще одним прикладом може слугувати контракт купівлі-продажу, що в давні часи в Римі укладався і виконувався одночасно. Договір купівлі-продажу (*emptio-vinditio*) — це контракт про оплатне придбання речі; тобто продавець зобов'язується передати річ у власність покупця, а покупець — прийняти цю річ і сплатити за неї певну грошову суму. В цей момент покупець ставав власником речі та на нього переходив ризик випадкової загибелі речі. Проте у класичному римському праві укладення договору не завжди передбачало одночасне його виконання[2]. Однак положення про перехід ризику залишилося незмінним — він падав на покупця з моменту укладання договору. За аналогією, відповідно до ч. 1 ст. 668 ЦК України ризик випадкового знищення або пошкодження товару переходить до покупця з моменту передання йому товару[6].

В римському приватному праві існувала також усталена система контрактів, яка доповнювалася інномінальними контрактами — самостійним видом договорів, таким

гнучким і мобільним, що ним могли охоплюватися практично будь-які угоди, які не суперечили приписам норм права. В сучасній науковій літературі, присвяченій проблемам кодифікаційного процесу в Україні, пропонується використати цей підхід в Цивільному кодексі України.

Рецепція елементів римського приватного права торкнулася й Сімейного кодексу України, тож приведемо приклади. Римські юристи вперше сформулювали теорію правосуб'єктності у вигляді сукупності правоздатності і дієздатності як неодмінних якостей суб'єкта права, у тому числі й сімейного. Зокрема, виникнення шлюбної правоздатності (можливості вступу у шлюб) у Римі ставилось у залежність від досягнення шлюбного віку: 12 років для жінок та 14 років для чоловіків (Д. 23.2.10). Це положення рецепційовано у ст. 23 СК України, де зазначено, що право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку[3].

Шлюб *sine manu*, який закріпив рівність прав жінки і чоловіка у сім'ї, відтворено у п. 6 ст. 7 СК України, де зазначено, що жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах[3]. Заборона укладення шлюбу між родичами прямої лінії споріднення, яка містилась у §59 книги 1 Інституцій Гая, відтворена у ч. 1 ст. 26 СК України.

Отже, аналіз деяких елементів права Стародавнього Риму дає можливість зробити висновок про його значимість для формування сучасної концепції не тільки європейського, а й українського цивільного й сімейного права. Цінність класичного права Стародавнього Риму полягає в тому, що термінологія сучасного права України базується на поняттях, розроблених ще юристами римського права. Прикладом можуть слугувати такі терміни як договір, зобов'язання, збитки, компенсація, які були досконало опрацьовані ще за доби існування Стародавнього Риму.

Список використаних джерел:

1. Харитонов Є.О. Рецепція римського приватного права (Теоретичні та історіко-правові аспекти). – Одеса, 1997. – с.25
2. Гиббон Э. Историческое обозрение римского права. — СПб, 1835. — С. 23.
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. – К.: Істина, 2002.
4. Дождев Д.В. Римское частное право / Под. ред. проф. В.С. Нерсисянца. – М.: ИНФРА М-НОРМА, 1997. – С. 254.
5. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины. — Х., 2004. — С. 473.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція станом на 01.04.2016).